

O PERIFERNOME U KROATISTICI

***Periferno u hrvatskoj književnosti i kulturi / Peryferie w chorwackiej literaturze i kulturze.* ur. Krešimir Bagić, Miranda Levanat-Peričić i Leszek Małczak. Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Śląskiego, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilište u Zadru. Zagreb – Zadar – Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2021.**

ISBN: 978-83-226-4023-4

Zbornik *Periferno u hrvatskoj književnosti i kulturi* prvi je od dvaju svezaka radova s međunarodnoga kroatističkog skupa održanoga u povodu 25. godišnjice postojanja hrvatske filologije na Institutu za slavensku filologiju Šleskoga sveučilišta u Katowicama. Na skupu koji se održavao od 7. do 9. svibnja 2019. godine sudjelovalo je stotinjak stručnjaka iz deset zemalja od kojih je samo iz Hrvatske sudjelovalo niz institucija – uz nemali broj predstavnika osječke, riječke, splitske, zadarske i zagrebačke kroatistike, bili su tu i predstavnici Instituta za etnologiju i folkloristiku te Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža iz Zagreba.

Radovi okupljeni u ovome zborniku iz različitih perspektiva pokušavaju definirati perifernost postavljajući pitanja što su periferije kulture, odnosno što je u kulturi i književnosti periferno. Sudeći po priložima u zborniku, periferija se definira najčešće u opreci ili relaciji; prije svega u opreci prema centru, u opreci prema kanonu te u opreci prema standardu. Pritom relacija centar – periferija ima svoje stvarne (geografske) i simboličke koordinate; na stvarnoj kulturnoj karti relevantna je opreka političkoga središta kao središta kulture u odnosu prema regijama kao periferijama; na simboličkoj razini ta relacija ima svoje koordinate u opreci humanističkih i prirodnih znanosti, kao i svoje kanonske, tj. nekanonske / izvankanonske odrednice, u smislu perifernih književnih ili žanrovskih pojava, kao i nekih rubnih, umjetničkih fenomena.

Radovi u zborniku okupljeni su tako oko triju problemskih cjelina, raspoređenih u zasebna poglavlja: 1. *Periferija – teorija, poetika, politika*, 2. *Čitanje periferije* te 3. *Na periferiji kanona*.

Zbornik otvara rad Tvrtka Vukovića “Humanities at the Periphery. The Return to Philology and the Importance of Literary Studies” (Humanistika na periferiji. Povratak filologiji i važnost studija književnosti) koji govori o fenomenu potiskivanja humanističkih vrijednosti na periferiju pred prirodnim znanostima, a koji možemo pratiti na Zapadu u posljednjih nekoliko desetljeća. Vuković postavlja važno pitanje zašto tzv. “društva znanja” marginaliziraju humanističko znanje te predlaže misiju

koju bi humanističke znanosti danas trebale imati: očuvanje vještina, iskustava i znanja koje tzv. “društva znanja” smatraju nepotrebnima. Favoriziranje STEM znanja u osnovnim i srednjim školama, uz utjecaj digitalnih medija na mentalno i fizičko zdravlje mladih, otvara pitanje o važnosti čitanja i ulozu koju književnost ima u procesu osobnoga razvoja, postizanju više kvalitete života te učenju društvenih vještina ili razvoja moralne odgovornosti. Rad stoga zagovara važnost povratka filologiji, onako kako je to oblikovao Paul de Man u članku “Return to Philology“ (Povratak filologiji).

Dva članka poljskih kroatista, Krystyne Pieniążek Marković i Leszeka Małczaka, upozoravaju na svojevrstan zazor od regionalizma i teme perifernosti u hrvatskoj filologiji. U članku pod nazivom “Hrvatski problem s regionalizmom” Krystyna Pieniążek Marković kroz termine povezane s regionalnom naracijom: geopoetika, regiopoetika, lokalnost, glocalnost, zavičajnost, pograničje i dr. podsjeća na neizbježnost regionalne perspektive u pristupu određenim razdobljima te pokušava odgovoriti na pitanje zašto regionalizam može biti nepoćudna metodologija. Novi regionalizam ovdje ne označava provincijalnost i perifernost, već se pojavljuje kao inovativan i kritički potencijal palimpsestnih regija u njihovoj relaciji s centrom. Leszek Małczak nudi pogled izvana na Mediteran u hrvatskoj književnosti i kulturi koje, u duhu postmodernizma, interpretira pomoću prostornih kategorija. U hrvatskoj književnosti i kulturnoj historiografiji kulturna semantika kategorije prostora i mjesta prisutna je oduvijek. Imajući u vidu tu činjenicu, Małczakov rad predstavlja ulogu Mediterana kao jedne od komponenata hrvatske kulture, prije svega s obzirom na njegovu prisutnost u književnosti. Mediterana se dotakla i Tea-Tereza Vidović Schreiber, ali u kontekstu tzv. vječno žive mediteranske satire. U svom radu donosi prikaz rubnih usmenoknjiževnih oblika zabilježenih u gradu Splitu i njegovoj okolini kroz upisane i ispisane grafite.

Među temama koje u prvom dijelu zbornika periferno vezuju uz politiku istaknut je rad Petra Stehlíka koji prati tranziciju koncepta jugoslavenstva od ideologije do subverzije u Hrvatskoj u 21. stoljeću. Pritom se fokusira na analizu diskursa triju hrvatskih povjesničara i novinara (Dragana Markovine, Viktora Ivančića i Vjekoslava Perice) koji jugoslavenstvu pokušavaju dati novi subverzivni smisao vrijednosne alternative dominantnom kulturnom modelu u Hrvatskoj. Promišljanju političkoga konteksta hrvatskih i srpskih odnosa u kulturi posvećen je članak Mirande Levanat-Peričić. U radu se značaj Mandićeve knjige *Romani krize* (1996.) pokušava sagledati iz aspekta polemičkih diskursa koje je ta knjiga proizvela na periferiji hrvatskih devedesetih nakon što je objavljivanje knjige uz prigodnu promociju u Beogradu naišlo na oštre napade hrvatskih medija na njezina autora. Levanat-Peričić u ovom “slučaju“ analitički izdvaja nekoliko perifernih razina koje se pokušavaju nametnuti kao dominantne, počevši od samog diskursa književne kritike u odnosu prema

znanstvenim diskursima sve do “periferizacije” poredbenoga pristupa hrvatskomu i srpskomu romanu.

Ostali radovi u prvome poglavlju teorijski propituju odnose različitih poetika, dramskih, filmskih i romanesknih, u kontekstu njihovih političkih značenja. Lana Molvarec u članku “Periferno u globalnom? Hrvatske serije u odnosu na domicilnu i globalnu kulturu (*Novine i Uspjeh*)“ analizira politiku i poetiku spomenutih serija s posebnim naglaskom na reprezentaciji (perifernoga) prostora. Kroz analizu hrvatskih komedija druge polovine 17. stoljeća Ivana Mikulić istražuje suodnos dvaju rubnih fenomena u hrvatskoj znanosti o književnosti, a to su psovka i smijeh. Dramom u Hrvatskoj bavila se i Gabrijela Bionda koja u dvama suvremenim dramskim tekstovima, *Ono što nedostaje* Tomislava Zajeca i *Ja od jutra nisam stao* Une Vizek, istražuje kako se periferne teme homoseksualnosti i rodnoga identiteta ogledaju na jezičnome i stilskome planu uz pomoć teorije govornih činova i pozicije moći u razmjenama replika. U svojoj interpretaciji romana *Izvanbrodski dnevnik* Slobodana Novaka Andrea Milanko fokusira se na njegovu naratološku strukturu i književne postupke koji upućuju na autoreferencijalnost čime se tumačenje toga romana odmiče od učestalih i pojednostavljenih čitanja koja ga vezuju uz političku alegoriju.

Uz urednicu zbornika Mirandu Levnat-Peričić, u ovome bogatom katalogu istraživanja našlo se još pet zadarskih kroatista – Ana Vulelija s prilogom o feminističkom i spisateljskom angažmanu Adele Milčinović (“Feministički i spisateljski angažman Adele Milčinović na početku 20. stoljeća”), Kornelija Kuvač-Levačić s interpretacijom lirike Side Košutić (“Kršćanski mysticizam Side Košutić – na periferiji kanona nacionalne književnosti”), Denis Vekić i Vanda Babić s koautorskom studijom o graničarskome mentalitetu Dalmacije u usmenoj književnosti (“*Antemurale Christianitatis* hrvatske usmene književnosti: graničarski mentalitet Dalmacije kroz usmenu epsku pjesmu i kulturalno pamćenje o hrvatsko-osmanskim ratovima“) te za zadarsku sastavnicu hrvatske književnosti posebno značajan rad profesorice Zvezdane Rados o procesu integracije zadarske književnosti u središnju nacionalnu književnost od predromantizma do moderne. Preko paradigmatičkih književnika i časopisa koji su obilježili ključna razdoblja hrvatske i jezične homogenizacije, rad Zvezdane Rados predočava problematiku procesa uzajamnoga prožimanja, prihvaćanja i odbijanja, afirmacije i negacije jedne od važnijih periferija hrvatskoga književnog kanona – zadarske – i njegova nacionalnog središta, zagrebačke matice.

S pozicije periferije predstavljen je i niz autora, koji svojim opusom nisu periferni, ali tu poziciju donekle zauzimaju u odnosu na kanon pa tako Krešimir Bagić piše o lirskoj dikciji publicistike Josipa Severa, Đurđica Čilić o prvoj bosansko-hercegovačkoj pjesnikinji Anki Topić, Sanja Grakalić Plenković bavi se dvjema autobiografijama u

stihovima, nastalima iz pera hrvatskih modernista Ivane Brlić-Mažuranić i Vladimira Nazora dok se Marijana Terić bavi perifernim likovima u romanu *U registraturi* Ante Kovačića. Kajkavska književnost zastupljena je prilogima Lahorke Plejić Poje kroz prilog o kajkavskoj dopreporodnoj svjetovnoj lirici te Kristine Jug koja analizira Zagorca kao lik periferije u kontekstu kajkavske dopreporodne svjetovne književnosti i hrvatskoga književnog kanona 20. stoljeća. O izboru otoka kao perifernoga mjesta života glavnoga lika u romanu *Mirisi, zlato i tamjan* Slobodana Novaka piše Andrijana Nikolić. Jelena Đorđević preispituje položaj Marije Jurić Zagorke u hrvatskoj književnosti, a Ivana Čagalj bavi se odabranim djelima Petra Gudelja. U članku o pjesništvu Stipana Bešlina iz Bačke Sanja Vulić istražuje položaj pjesništva šokačkih Hrvata dok Helena Stranjik postavlja pitanje je li književno stvaralaštvo manjina u Hrvatskoj dio hrvatske književnosti ili nije. Prilog posvećen mjestu koje usmena književnost ima u povijestima hrvatske književnosti donosi Nikola Sunara, a fenomen popularne kulture kao periferne, rubne pojave bavi se analiza stripa *Crni Popaj* Pavela Pilcha. Ovaj zbornik, koji obilježava važnu obljetnicu za hrvatsku filologiju u Poljskoj, prigodno zaključuje rad Tee Rogić Muse koja istražuje odnos središta i periferije u oblikovanju književnoga kanona na hrvatsko-poljskim književnopovijesnim primjerima.

Osim što okuplja vrijedne priloge koji odnos centra i periferije u kroatistici propituju interdisciplinarno, uključujući uz književnost i teme iz povijesti, politike, popularne kulture, zbornik donosi i kritičke osvrtne na dosadašnje filološke metode i pristupe otvarajući perspektive novim istraživanjima. Premda je nastao u suradnji šleske, zardarske i zagrebačke kroatistike kao rezultat prigodnoga okupljanja, otvarajući prostor za redefiniranje odnosa centra i periferije i unutar same kroatistike, ovaj zbornik potvrđuje da kroatistici na Šleskome sveučilištu zasigurno pripada središnje mjesto među inozemnim kroatistikama.

Valentina Mladen